

SPk605 Výuka žáků se SVP II – poruchy chování a mentální postižení

SPc332 Výuka žáků se SVP II – poruchy chování a mentální postižení

Kontakt

Věra Linhartová

237204@mail.muni.cz

- Konzultace pouze **e-mailem - v pondělí a úterý**

Požadavky

Požadavky a všechny pokyny jsou podrobně sepsány v sylabu (Studijní materiály/Organizační pokyny), Interaktivní osnovy - témata k materiálům dle výuky

- včasné odevzdání průběžných úkolů
- Účast na výuce – kamera, mikrofon – skupinová práce, interaktivní výuka
- Ukončení - ústní zkouška, online

Povinná studijní literatura

- VOJTOVÁ, Věra. Kapitoly z etopedie. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008
- VOJTOVÁ, Věra. Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2010

Literatura k tématům

- PETTY, Geoffrey. Moderní vyučování. Vyd. 5. Praha: Portál, c2008, 380 s. ISBN 9788073674274.
- ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie. 1. vyd. Praha: Grada, 2002, 206 s. ISBN 8024701820.
- ONDRÁČEK, Petr. Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... : informace a podněty pro pedagogickou práci s žáky, kteří se chovají při výuce rušivě. Vyd. 1. Praha: ISV nakladatelství, 2003, 170 s. ISBN 8086642186.

Co bychom měli dnes stihnout

- Porucha emocí a chování jako dynamický proces
- Rozlišení situace dítěte s problémy v chování a dítěte s poruchami emocí a chování
- Etiologická východiska
- Potřeby žáků s poruchami chování ve škole

PROBLÉMOVÝ ŽÁK ?

HOUBA

<http://www.youtube.com/watch?v=oAb1TytgTsc>

TA NAŠE POVAHA ČESKÁ ŠKODA FACKY, KTERÁ PADNE VEDLE

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/409235100011001-skoda-facky-ktera-padne-vedle/>

Kdo je tzv. problénový žák?

Jak se projevuje? Jak vypadá?

Jak ho vnímají učitelé, jak na něj reagují učitelé?

Jak ho vnímají spolužáci?

Jakou zpětnou vazbu od školy dostávají jeho rodiče?

Současná (česká) škola ve výzkumech - dilemata inkluzivního vzdělávání žáků v riziku vývoje poruch chování

- ▶ 13 – 17% výuky zabírá řešení problémů s chováním žáků
- ▶ 3 z 5 škol považují problémy s chováním žáků za překážku pro kvalitivní změny výuky (200 škol/23 států - OECD, 2009)
- ▶ největší problém českého školství – problémy s chováním žáků (Walterová, 2009)
- ▶ vyloučení ze školy – nejčastější řešení (Kauffman, 2001, 2005, Meijer, 2003)

Z výzkumů tzv. problémových žáků

Problémový žák podle učitele

- ▶ Žák, který se špatně učí
- ▶ Narušuje kázeň ve třídě
- ▶ Je sám se sebou nespokojený
- ▶ Má osobní nebo psychické potíže
- ▶ Má nízké sebevědomí
- ▶ Vyžaduje stálou podporu a zvýšenou pozornost (zvýšené nároky na učitele)

Problémový žák v běžné třídě

- ▶ Dostává negativní zpětnou vazbu
- ▶ Je omezen v perspektivě své budoucnosti
- ▶ Je oslabován v motivaci ke školní práci
- ▶ Je uzavřen v cyklickém selhávání

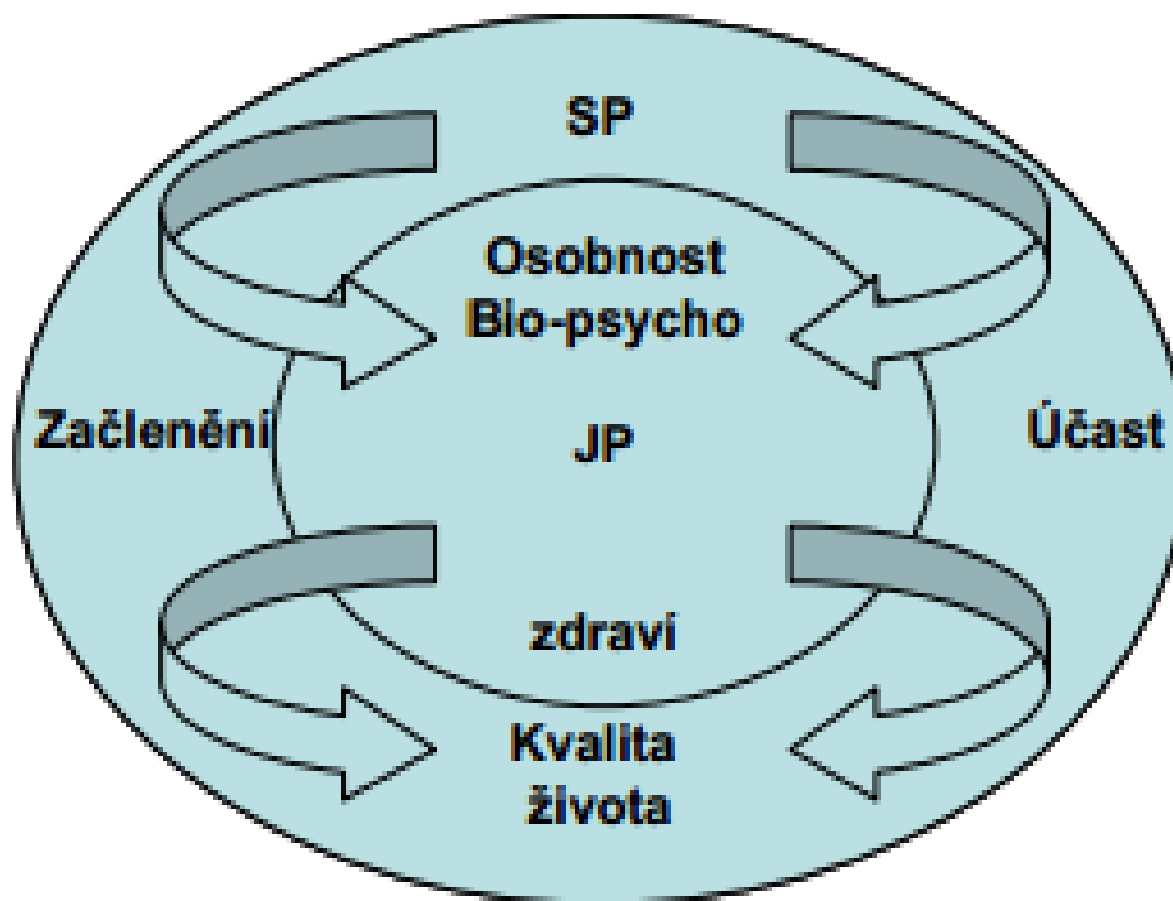
Východiska
vzdělávání
žáku s
problémy v
chování/
s poruchou
chování

- Individualizace výuky
- Bio – psycho – sociální model funkčnosti
- Perspektivní přístup k dítěti
- Životní cesta dítěte

Individualizace výuky

- **naplnění potenciality** každého žáka
- žáci s problémy v chování jsou skupinou nejobtížněji vzdělavatelnou ve školách hlavního proudu (zatěžují výuku ve třídách) – úkolem etopedie je **zapojení všech do škol hlavního proudu**

Bio – psycho – sociální model funkčnosti - fungování a postižení
chápe jako výsledek interakce (WHO, ICF, 2001)

Perspektivní přístup

- odpovědnost školské praxe za vytváření **příležitostí k učení, k posilování kompetencí, k rozvoji profesních dovedností**
- **cíl:** podpora dítěte s dispozicemi k poruchám chování v jeho **aktivním přístupu k vlastnímu vzdělání**, aby dosáhlo na svůj **vzdělávací potenciál**

Životní cesta dítěte

- respektování **úkolů a rizik socializačního procesu** dítěte
- využití **možností a příležitostí**, které dítě dostává ve svém přirozeném sociálním prostředí

Od rizika k poruše – vývoj
poruchy chování, PCHE jako
dynamický fenomén

Cílová skupina

- děti bez výraznějších problémů
- děti v riziku
- děti s problémy v chování
- děti s poruchami emocí a chování

Děti bez výraznějších problémů v chování

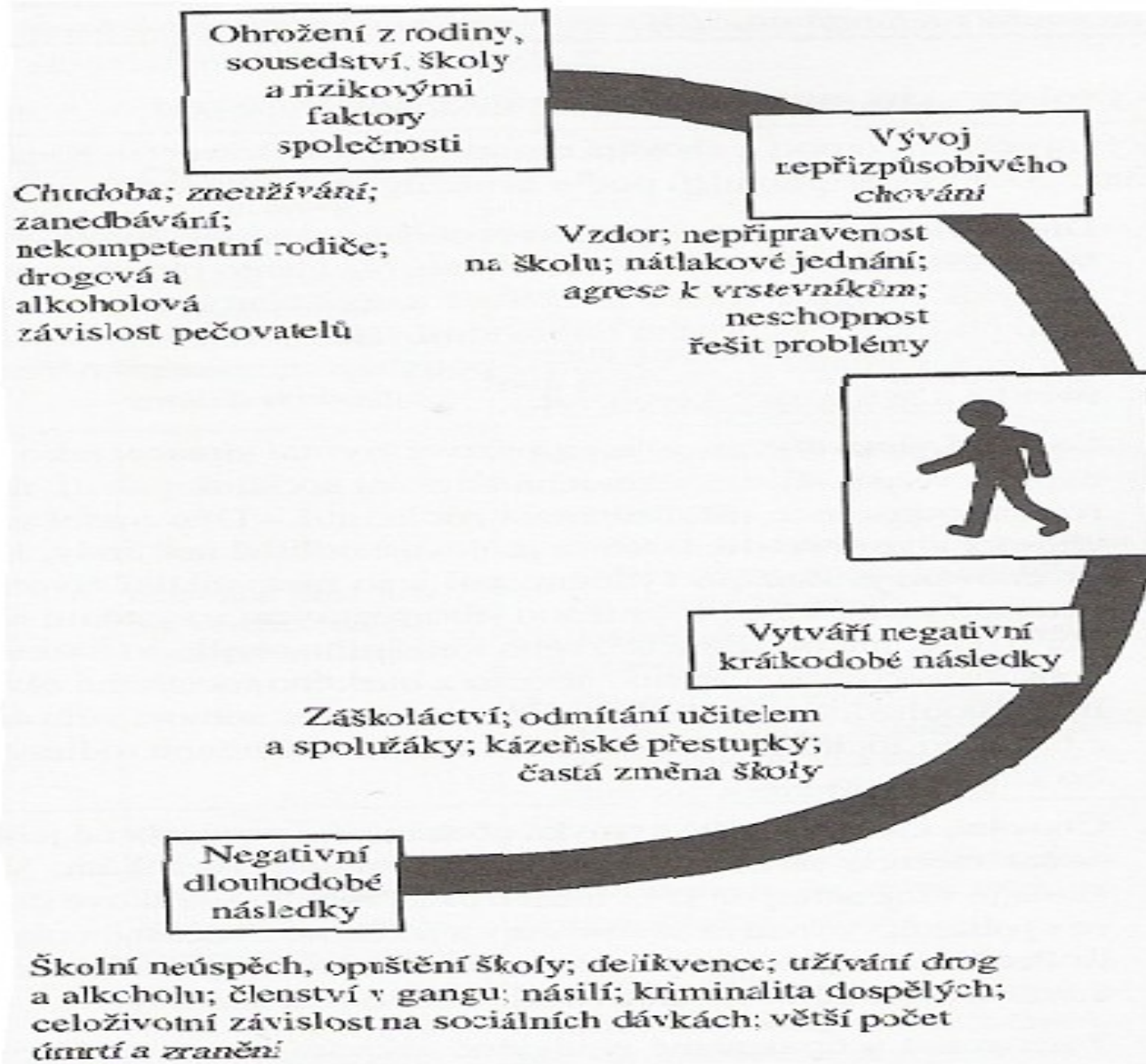
- praxe spočívá především v preventivních aktivitách
- popř. preventivní programy sociálně patologických jevů (peer programy...), eliminace ohrožujících podmínek ve školním prostředí atd.

Děti v riziku („At-risk Youth)

- děti, které ve svém vývoji čelí mnoha rizikům - z roviny osobnostní i sociální
- významná je odolnost dítěte vůči faktorům, které jej z vnějšku ohrožují (koncept resilience)
- praxe spočívá v preventivních aktivitách, v diagnostice a poradenství

Cesta rizikových dětí k dlouhodobým negativním následkům

(Walker, Severson, 2002, in Vojtová, 2008)

Děti s problémy v chování a poruchami chování

- **vývoj poruchy chování** probíhá nejčastěji od fáze působení rizikových faktorů k fázi problémového chování až k poruchám chování
- důležité je **včasné řešení** potíží
- praxe u dětí s problémy a poruchami chování má těžiště v reedukaci, diagnostice a v poradenství

Rozdíl mezi poruchou a problémy v chování záměr

PROBLÉMY V CHOVÁNÍ

- o svých problémech ví, vadí mu a chtěl by je odstranit
- normy chování neporušuje úmyslně
- jejich porušování je výsledkem konfliktu mezi vnějšími požadavky a vnitřními potřebami dítěte
- nálepkou problémového dítěte trpí a vyvolává v něm negativní emocionální zážitek

Rozdíl mezi
poruchou a
problémy
v chování

časová
dimenze

PROBLÉMY V CHOVÁNÍ

- problémy bývají krátkodobé
- popřípadě se objevují v určitých periodách
- mívají vývojové souvislosti
- bývají důsledkem nezvládnutých konfliktů se sociálním okolím

Rozdíl mezi
poruchou a
problémy
v chování

náprava

PORUCHY CHOVÁNÍ

- náprava vyžaduje speciální péči
- směřuje k převádění způsobů a cílů chování společensky nepřijatelného k chování, které je přijatelné

Rizika výuky z pohledu poruch chování

Jak jsou vnímáni jedinci s PCH?

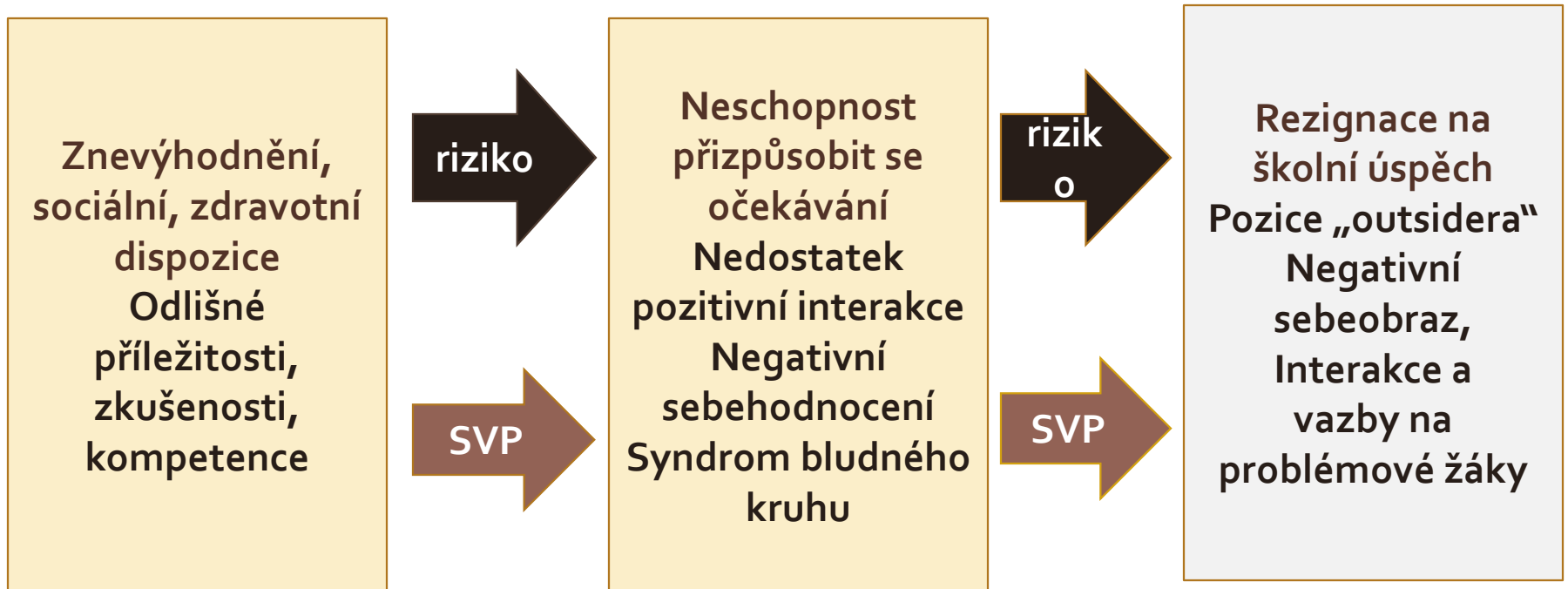
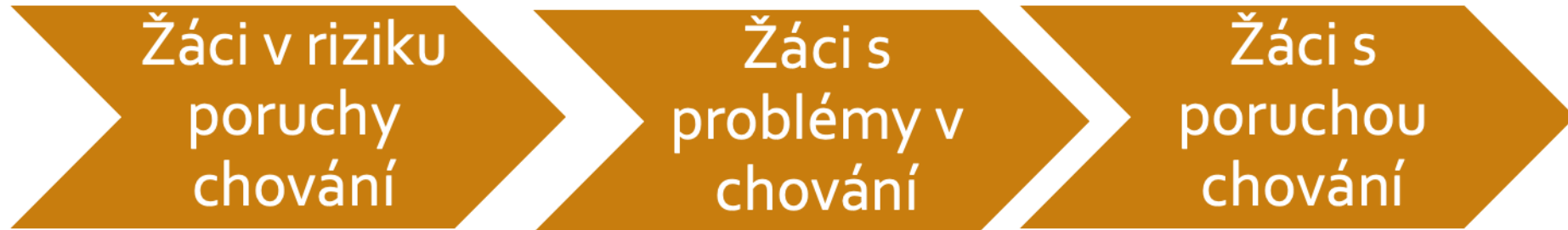
- vyvolávají v jiných nelibé pocity
- provokují druhé k negativní reakci v chování
- nebývají oblíbení mezi vrstevníky
- málokdy se stávají přirozenými vůdci ve skupinách

Jak vnímají jedinci s PCH sami sebe?

- považují se za smolaře, za neúspěšné
- mívají malé sebevědomí
- jejich rozhodnutí bývají impulzivní ve snaze rychle dosáhnout cíle
- opakovaně a předem se vzdávají svých aspirací
- převažuje u nich krátkodobá motivace
- vzdálené cíle nebývají schopni svým jednáním sledovat
- jejich úsilí bývá velmi často přerušováno náhodným lákavým podnětem
- neumí se radovat z drobných úspěchů

Rizika vývoje poruchy chování z perspektivy bariér v učení a výuce

(Helus, Pelikán, 1984, Kauffman, 2005, Lane, Gresham, 2002, Schütz, 2005, Visser, 2009)

Rizikové a ochranné
faktory

Teorie resilience

Raný vývoj dítěte a vliv
na jeho vývoj a chování

Skupinová práce

- skupiny po 4 lidech – rozdělí Teams náhodně
- Sepsat rizikové a protektivní faktory – do připravené tabulky, vložit do Souborů v MS Teams – 15 minut na práci
- Zástupce skupiny odprezentuje jednu vybranou oblast - nasdílíme obsah s ostatními

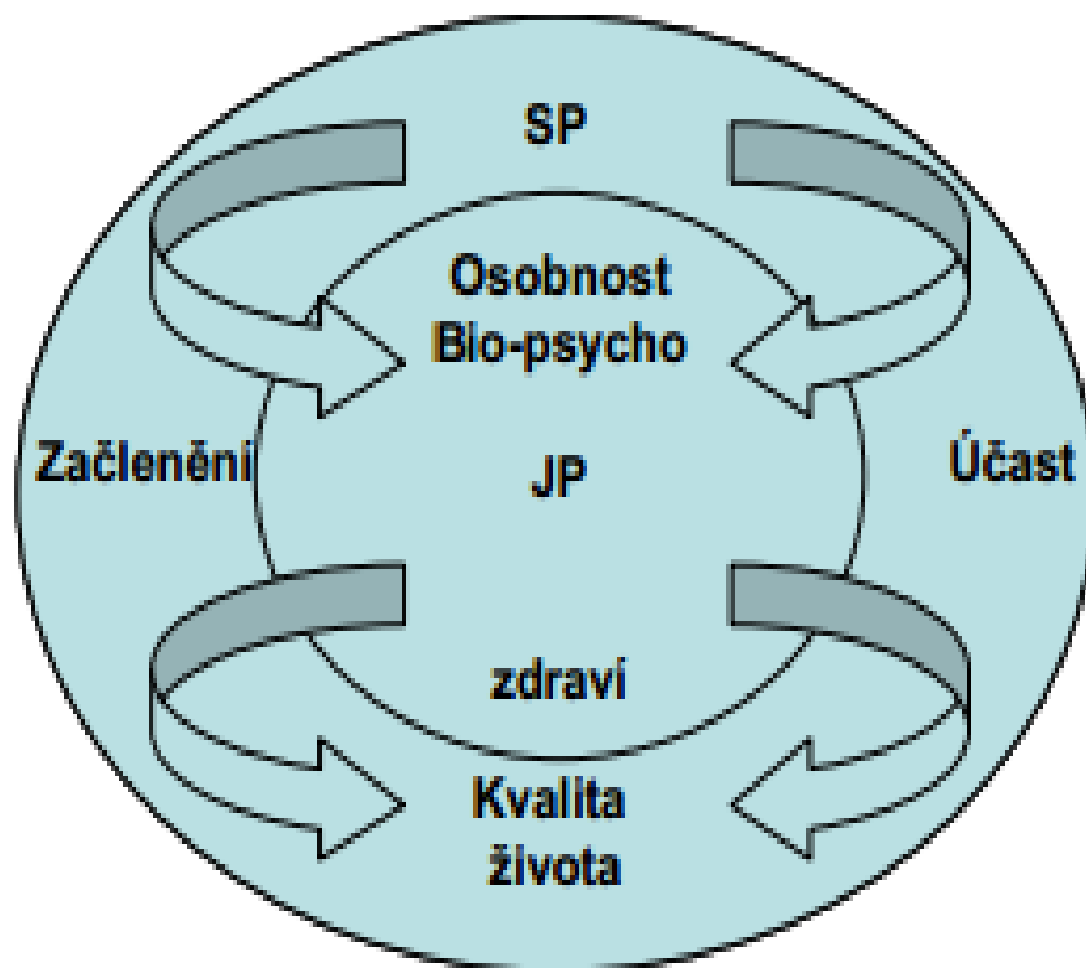
	Spojená s osobností dítěte	Spojená s rodinou dítěte	Spojená se společností	Se školou
Rizikové faktory				
Protektivní faktory				

Multifaktoriální
teorie kauzalit

Teorie resilience

- Na vznik a vývoj poruchy chování mají vliv faktory
 - **RIZIKOVÉ**
 - Zvyšují pravděpodobnost vzniku PCH
 - Ochranný skleník?
 - **PROTEKTIVNÍ**
 - **Tlumí dopad** či mohou omezit a vyloučit vliv **faktorů rizikových**
 - Tlumiče, nárazníky proti nepřízním
 - Potřeba je posilovat
- Žádný z faktorů sám o sobě, izolovaně nelze pokládat za příčinu poruchy chování
- Faktory interagují a kumulují se

Bio – psycho –
sociální model
funkčnosti
fungování a
postižení
chápe jako
výsledek
interakce (WHO,
ICF,2001)

Rizika
spojená
s
osobností
dítěte

- váží se na fyzickou, psychickou konstituci a sociální zkušenost
- patří sem
 - faktory fyzického zdraví – nedonošenost, nízká porodní váha, postižení, nemoc, porodní úraz, chronická onemocnění
 - faktory vnitřních dispozic – nízká inteligence, obtížný temperament, hyperaktivita, impulzivita

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
I N D I V I D U Á L N Í	Komplikované těhotenství a porod Neurologické problémy Raný deprivanční syndrom Psychické trauma	Pozitivní temperament Odolný neurobiologický systém
	Raná poškození CNS, ADHD, neklid, impulzivita, poruchy koncentrace Zvýšená pohotovost k agresi Nedostatečná sebekontrola Zvýšená potřeba extrémních zážitků Emoční labilita	Prosociální orientace Pozitivní sebepojetí, sebekontrola Smysl pro humor Pozitivní orientace do budoucnosti Emoční stabilita Frustrační tolerance
	Mužské pohlaví	Ženské pohlaví
	Rizikové chování Expozice mediálnímu násilí	Intolerantní postoj k delikvenci Hodnotový systém, úroveň morálky
	Nízká úroveň kognitivních dispozic a potencialit k učení, jazyková bariéra, sociální nezralost	Kognitivní potenciál Komunikační dovednosti
	Nízká schopnost empatie	Empatie a citlivost k druhým

Rizika spojená s rodinou dítěte

- základní rizika spočívají v nedostatku „vřelosti – lidského tepla“
- patří sem
 - **rodinné stresory** – konflikty mezi rodiči, postnatální deprese, nízká vzdělanost, tísnivá finanční situace
 - **nastavení rodinného systému** – struktura a hierarchie rodiny (neúplná rodina, nezletilá matka, nezaměstnanost rodičů atd.)

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
R O D I N N Ý S Y S T É M	Slabá nebo chybějící vazba (attachment) Negativní emoční vztah rodič – dítě (odmítání)	Jistá vazba (attachment) Pozitivní akceptující vztah rodič – dítě Pečující klíčová osoba
	Trestající, laxní nebo nekonzistentní disciplína Nízká supervize a participace Život v sociálně vyloučené lokalitě	Přiměřená rodičovská supervize Důsledná disciplína s jasnými pravidly
	Dlouhodobý rodinný konflikt	Manželská opora Funkční komunikační systém
	Nestabilita rodinného prostředí Separace od rodičů, úmrtí Nedostatečně diferencované role	Rodičovská participace a pozitivní hodnocení Jasně vymezení rolí
	Nízký SES, chudoba, nezaměstnanost Kriminální chování, závislosti,	Vřelá emoční a podporující výchova

Školní rizika

- nepřipravenost na vstup do školy + neschopnost přizpůsobit se požadavkům
- nedostatek pozitivní interakce se spolužáky a učiteli
- neúspěch a izolace
- vyhledávání ostatních dětí s podobnými potížemi (problémové vrstevnické party)
- **bludný kruh neúspěchu**

Rizika spojená se společností

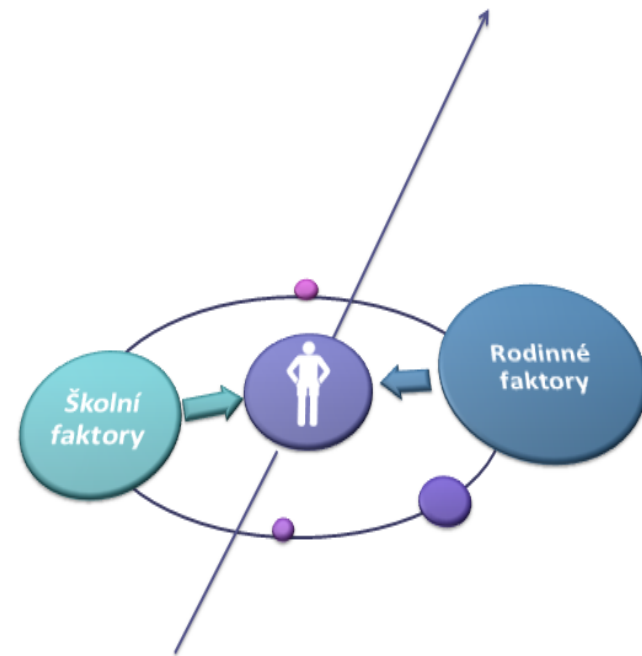
- **Životní podmínky** – socioekonomické znevýhodnění, hustota zalidnění a materiální životní podmínky, místo bydliště
- **Patologické formy chování v okolí** – násilí, kriminální činnost...
- **Kulturní a morální hodnoty** – sociální nebo kulturní diskriminace, násilí v médiích
- **Konflikt aktuálních a historických socializačních požadavků** (odlišnost požadavků rodiny, školy...)

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
ŠKOLA	Problematický vztah ke škole, nízká motivace, slabý školní výkon	Vysoká hodnota vzdělání, závazek ke škole
	Opakovaný neúspěch Syndrom naučené bezmocnosti Nepodporující učitel Vyčlenění z kolektivu spolužáků	Úspěch, uznání a účast v aktivitách Prožívání školy jako akceptující a smysluplné Podporující učitel
VRSTEVNÍCI	Role odmítaného Oslabené sociální vazby Nevhodné trávení volného času, nuda Delikventní vrstevníci Členství v gangu	Přátelské vztahy s vrstevníky (zapojení v aktivitách)
KOMUNITA	Restriktivně a negativně formulované právní i neformální očekávání chování Kriminalita a drogy v okolí Špatné životní prostředí	Existence a dostupnost sociální opory Dovednost mobilizace zdrojů sociální sítě

Resilience („odolnost“)

Schopnost jedinců, navzdory vystavení nepříznivým individuálním či sociálním okolnostem, směřovat k využívání zdrojů zdraví, včetně využívání příležitostí zažít zkušenost životní spokojenosti,

jednak schopnost rodiny, komunity a kultury tyto zdroje zdraví a příležitosti k prožívání životní spokojenosti jedinci poskytnout způsobem pro danou kulturu přiléhajícím.

Resilience - charakteristika

- Má **dynamickou** povahu v tom smyslu, že nikdo není obdařen absolutní odolností, ale že jde o víceúrovňový jev, který se liší:
 - interindividuálně,
 - situačně,
 - nachází svůj zdroj jednak v jedinci, jednak v sociálním kontextu,
 - podléhá vývoji stejně jako jiné charakteristiky

Citová vazba (attachment)

- připoutání, přimknutí, citová vazba, citové pouto či přilnutí, attachment
- hypotetický konstrukt vyjadřující „trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu
- **klíčová osoba** bývá vnímána jako moudřejší a silnější a nedá se jednoduše nahradit jinou
- biologická funkce vazby: ochrana, její zformování je jedním z předpokladů přežití a zdravého vývoje jedince
- jak efektivní je ochrana a emoční podpora, závisí od kvality vazbových interakcí potažmo citové vazby
- (Bowlby, J. 1982)

Kategorie
organizovaných
způsobů
zvládnání v
situacích
emocionální
zátěže

- Jistá citová vazba
- Vyhýbavá citová vazba
- Nejistá citová vazba odmítavá (ambivalentní)
- Dezorganizovaná citová vazba

Charakteristika jisté vazby

JAKO DÍTĚ

1. Schopnost separace od rodiče
2. Hledání podpory rodiče, v případě nejistoty, strachu.
3. Návrat rodiče je provázen pozitivními emocemi.
4. Preference rodiče před cizími osobami.

JAKO DOSPĚLÝ

1. Dlouhodobé důvěrné vztahy.
2. Sklon ke zdravému sebevědomí.
3. Sdílení pocitů s přáteli a partnerem přináší příjemné pocity.
4. Vyhledávání sociální podpory.

Důsledky narušení vazby a možné souvislosti s rozvojem PCHE

- nejistá citová vazba představuje určitá rizika a zvýšenou možnost selháváním
- pojí se s méně efektivní emocionální regulací, nižší sociální adaptací a s psychickými poruchami
- hospitalizmus - u dětí s dlouhodobou zkušeností institucionální péče shodné specifické projevy chování a prožívání jako důsledky absence či narušení vazby

Důsledky narušení vazby a možné souvislosti s rozvojem PCHE

- dítě vulnerabilní vůči psychopatologickým vlivům
- poruchové a agresivní chování (Lyons-Ruth ,1996)
- chybí **konzistentní strategie zvládnání zátěže**(Greenberg, M. T., Speltz M. L., De Klyen,M. 1993)
- významné vztahy vyhýbavého typu citové vazby a dezorganizace s delikvencí a zneužíváním drog v adolescenci (Greenberg, M. T. 1999)
- neexistují specifické přímé vztahy mezi určitým raným typem citové vazby a určitou diagnózou (tj. diferencované vývojové trajektorie)

nejistá citová vazba je důležitým, ale nespecifickým rizikovým faktorem pro některé formy psychopatologie (srov. Greenberg, M. T. 1999; Zeanah, C. H., Scheeringa, M. N., Heller, W. B., Smykes, S. S., Trapani, J. 2004)

Následky
raných
traumatických
událostí (dle
Pöthe, P. 2010)

- závislostní vztah na idealizovaných, odštěpených částech objektu (který je zdrojem traumatizace)
- zaplavení emocemi
- agrese při setkání s traumatickou vzpomínkou (rizikové odehrávání emočních konfliktů)
- sociální izolace
- strach ze separace
- nerozvinutí schopnosti mentalizace - schopnost vžívat se do duševního stavu sebe i druhých lidí, odvíjí se od schopnosti reflektovat vlastní emoční a kognitivní procesy (Fonagy et al . , 1998 in Pöthe, P. 2001)
 - podmiňuje vznik morálního cítění, snižuje motivaci ke kriminálnímu chování a inhibuje agresivní chování
 - úzce souvisí se schopností porozumět významu vlastního chování i chování druhých lidí, zobecnit své zkušenosti a anticipovat následky svého chování (Pöthe, P. 2001)

Potřeby žáků s
problémy v chování
ve vztahu ke škole

Potřeby seberealizace:
nalézt sebenaplnění
a realizovat
vlastní potenciál

Estetické potřeby:
potřeby symetrie, řádu a krásy

Kognitivní potřeby:
potřeby vědět, rozumět a zkoumat

Potřeby uznání:
potřeby dosáhnout úspěchu, být kompetentní,
získat souhlas a uznání

Potřeby sounáležitosti a lásky:
potřeby družít se s ostatními, být přijímán a někam patřit

Potřeby bezpečí: cítit se zabezpečen a mimo nebezpečí

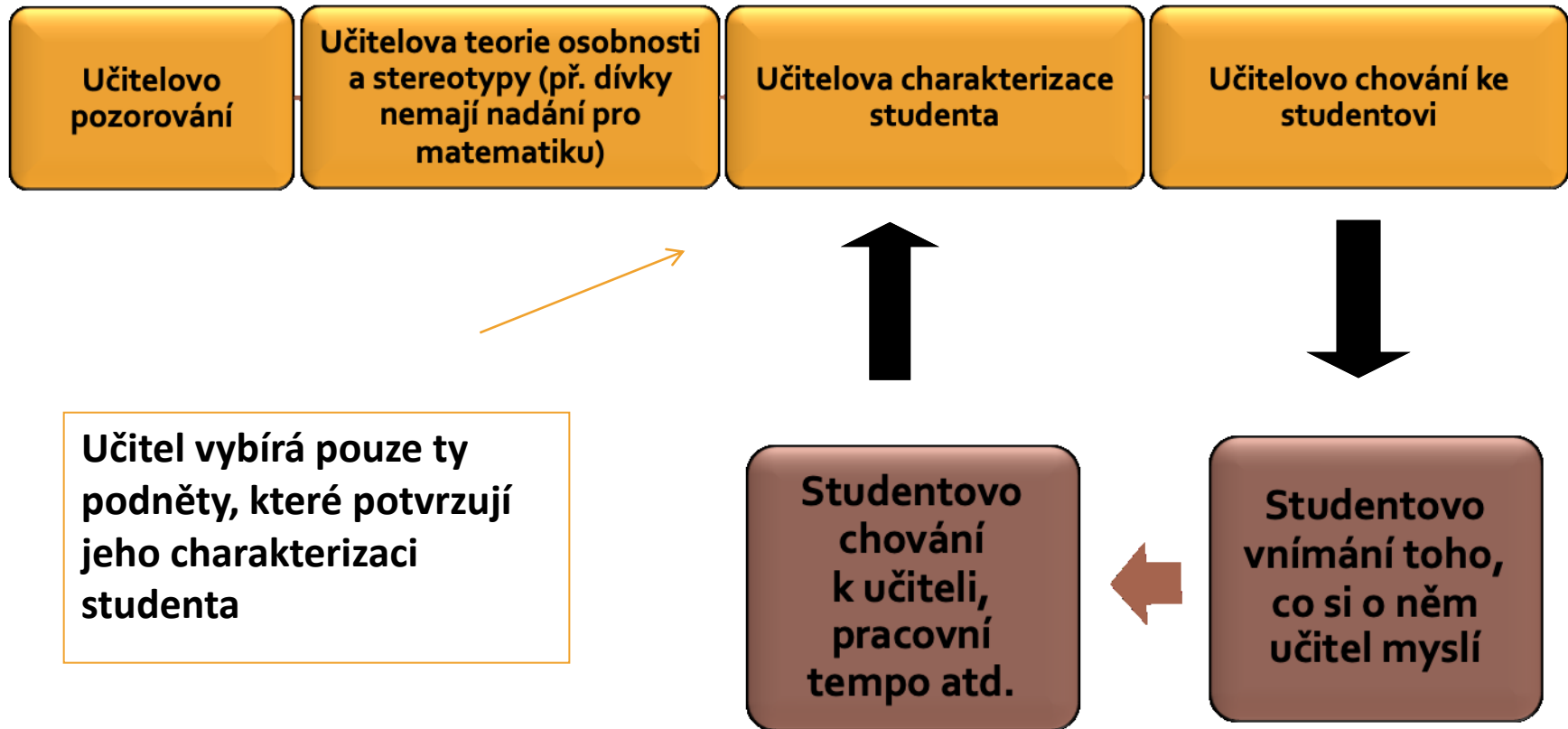
Fyziologické potřeby: hlad, žízeň apod.

Maslow, A. H. (2014). O psychologii bytí. Praha: Portál.

Protektivní potenciál školy

- **Bezpečné prostředí školy**
- **Víra v potenciál každého žáka, vysoká očekávání**
- **Příležitost zažít úspěch**
(opakovaný neúspěch začne žák připisovat vnitřním, stabilním a globálním příčinám)
- **Kvalitní vazby mezi spolužáky**

Darwin se rozhodl, že u sebe bude mít vždy tužku a blok, když zjistil, že si velmi lehko pamatuje důkazy, které jeho teorii podporovaly, ale velmi lehce zapomíná na důkazy, které jeho teorii vyvracely. I my máme tendenci mít pouze selektivní paměť, pokud se jedná o naše studenty.

Dilemata edukace dětí s poruchou chování

Umíme vnímat odlišné strategie???

Základní dilema - inkluze x segregace

Problémové chování →

Společnost

Posilování
Podpora
Provázení

Restrikce
Represe
Resocializace

Kvalita života

Nevnímání odlišností, potřeb

Posilování negativních sociálních vlivů a individuálních dispozic

Vylučování
- střídání
škol

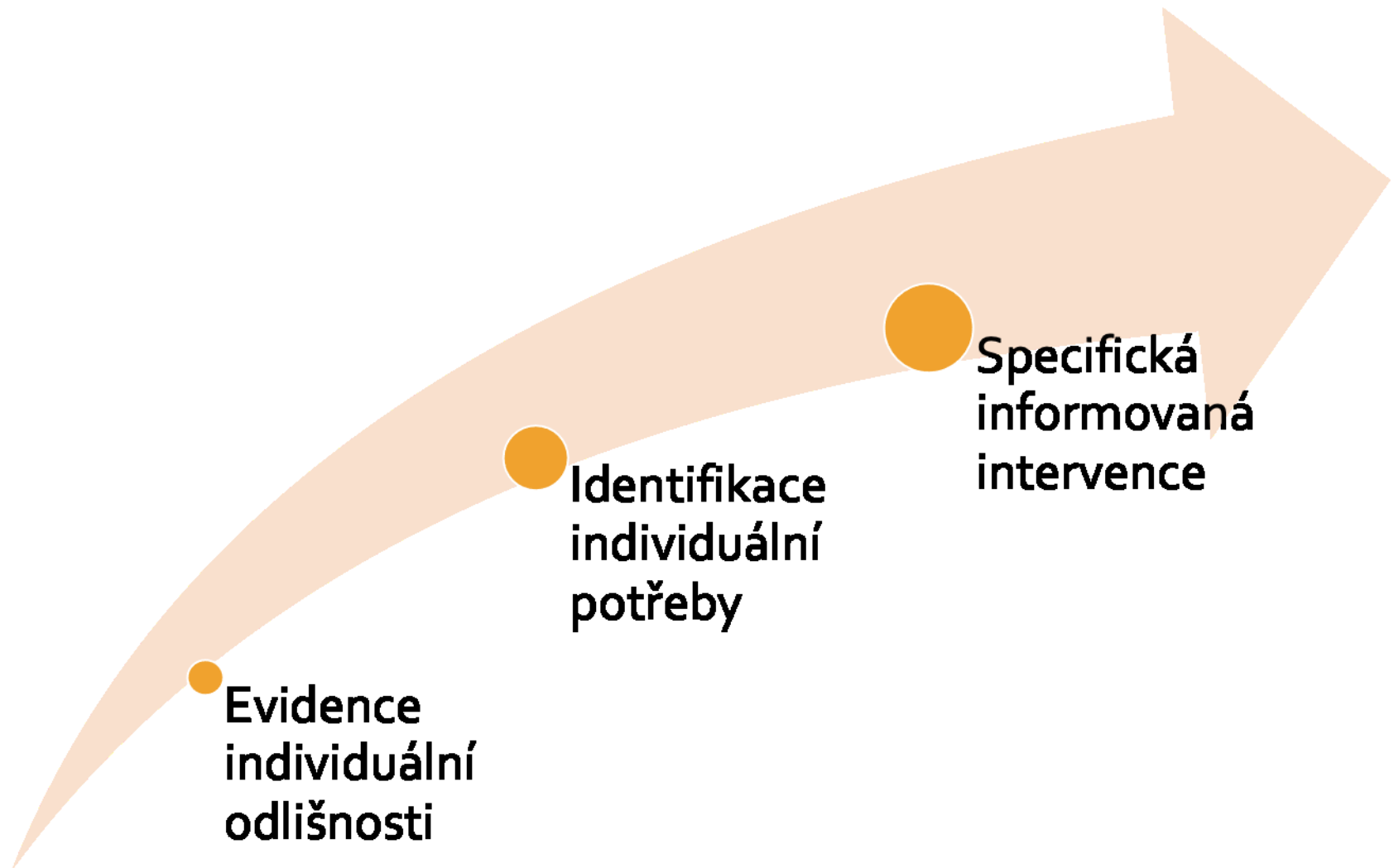
Zkušenost
nepřijetí,
odmítnutí

Odmítání
školy, rozvoj
poruchy
chování

Kriminalita

Ústavní výchova, sociální exkluze

Reflexe potřeb - výchozí podmínka 3P intervence

Úkol na následující výuku

Příprava na balintovskou skupinu

Znáte práci v duchu balintovské skupiny? V průběhu další (nebo ještě později) budeme většinu setkání pracovat prakticky. Dopředu si každý připravte za sebe příklad/případ dítěte, se kterým si Vy nebo učitelé na Vaší praxi nevěděli rady. Může být i dítě z okolí Vašich známých, příbuzný... Zkuste si stručně sepsat a dopředu připravit:

Jak se kluk/holka projevují?

Čím provokují pozornost ostatních?

S čím si neví učitelé rady? S čím si neví rodiče rady?

Jak je asi tomuhle klukovi/této holce - jak se cítí?

Jak se cítí učitelé, jak spolužáci a jak rodiče?

Jak se případ doted' řešil? Co už pomohlo a co naopak nepomohlo?

Jak probíhá a bude probíhat i naše balintovská skupina:

1. Představí se problematické situace/žák a zaznačí se k nim i lidé, kteří je navrhují. Potom se z nich vybere jeden konkrétní případ. (výběr případu)
2. Klademe otázky osobě, která daný případ nadnesla (navrhovatelovi) a snažíme se zjistit co nejvíce podrobností (otázky)
3. Snažíme se vcítit do chování protagonisty událostí (dítěte i učitele) a lidí v jeho okolí, připomínáme podobné události z naší dosavadní zkušenosti. (emoce)
4. Generují se praktická řešení dosud podrobně rozebrané modelové situace (řešení, návody)
5. Navrhovatel situace si z poslechnutého materiálu vybere a pojmenuje řešení, které mu nejvíc „sedí“.
(shrnutí)

Využijte příležitost poradit se s ostatními. Budeme sdílet pocity i zkušenosti.